

ВЕРБАЛІЗАТОРИ КОЛЬОРУ В МІКРОТОПОНІМАХ БОЙКІВЩИНИ

Визначено, що колір у мікротопонімах виражає психоемоційний стан людини під час творення онімів. Представлена широка палітра кольорів у досліджуваному мікротопоніміконі. Кольоративи переважно вжиті в символічній формі, що виявляє образне мислення бойків.

Ключові слова: вербалізатор, кольоратив, мікротопонім.

Про колір сьогодні сказано багато, оскільки він завжди привертав і привертає увагу вчених різних напрямів – фізичного, психологічного, філософського, мистецького, лінгвістичного. Кольоративи з мовознавчого погляду розглядали А. Вежбицька, І. Бабій, С. Григорук, Г. Губарева, Л. Лисиченко, Р. Фрумкіна, Г. Яворська та ін. Ці роботи здебільшого стосувалися аналізу барв у поетичному мовленні різних авторів. Тлумачення кольору як компонента географічної назви крізь призму народного сприйняття й розуміння сьогодні в українському мовознавстві ще не взято до уваги. Власне ця відсутність і зумовила актуальність запропонованої статті.

Мета – дослідження вербальних виразників кольору, репрезентованих у мікротопонімах Бойківщини. Мета передбачає розгляд низки завдань:

- тлумачення кольоративів у виявлених мікротопонімах;
- трактування кольору в зразках усної народної творчості (легендах, переказах).

На думку польської дослідниці А. Вежбицької, концепти кольору “пов’язані з визначеними “універсальними елементами людського досвіду”, і ці універсальні елементи можна грубо визначити як день і ніч, сонце, вогонь, рослинність, небо й земля. Наші відчуття барв виникають у мозку, а не в навколишньому середовищі, і їхню природу, як видно, здебільшого визначає людська біологія. ... Для того, щоби вміти говорити про це сприйняття, ми проектуємо його на дещо спільне в нашому близькому оточенні” [3, с. 283].

Мікротопоніми, які відображають певну “кольорову” ознаку об’єкта, становлять вагомий інтерес і з наукового погляду, і з народного. Колір як компонент назв навколишніх об’єктів закладений в природі народного мислення й реалізує експресію, емоційні переживання. Так, кольорові назви давали мікрооб’єктам тоді, коли вони або відображали ту чи ту барву, або ж були вжиті з певним символічним навантаженням. Тому мікротопоніми з кольоровим “змістом” не завжди були зазначені в прямому розумінні, а здебільшого мали образний характер. Фізичний погляд на походження кольору дещо різниться від народного, адже “людська фантазія наділяє барву особливим смыслом, закріпленим у фольклорі кожного народу, що виражає історичний досвід, особливості національної ментальності, поетичні погляди на природу й навколишній світ, стадії освоєння знань про них” [2, с. 146].

Семантика географічних найменувань Бойківщини диференціює цілий спектр кольорів: *чорний, білий, червоний, зелений, золотий, жовтий, сірий, синій*. Канву кольорової семантики становить *чорна* барва. У народній психології саме цей колір відображає щось негативне, темне, зле, жахливе. У мікротопоніміконі, мабуть, головна функція *чорного* полягала у відтворенні природного забарвлення. Наприклад, гору, вкриту лісом, візуально сприймають як чорну; потік з глибоким дном теж видається темним. Виявлено випадки, коли для двох однотипних об’єктів вжито слова-кольоративи *чорний* і *білий*: *Чорний Струмок, Білий Струмок, Чорна Вода, Біла Вода, Білий Кут*. *Білий* підсилює контрастність першого, створюючи своєрідне символічне тло. Згідно з народним розумінням, він уособлює світло, сонце, життя, вічність, святість, божество, місяць, смерть, радість, святковість тощо [8, с. 24]. Ці протилежні кольори в народній уяві втілені в образах добрих і злих духів, позитивних і негативних рис, бідності й багатства тощо. Таким чином, опозиція цих двох барв становить основний стрижень людського буття. Кількісно, однак, переважають на Бойківщині мікротопоніми з основою *чорний*: *Чорна Гора, Чорна Рипа, Чорний Горб, Чорний Діл, Чорний Ліс, Чорний Потік, Чорні Горби, Чорні Долини, Чорні Ораніці*. Найменування з таким компонентом властиві для багатьох слов’янських мов [11, с. 59–60]. Часто мотив найменування вжитий у переносному значенні. Об’єкти народ міг сприймати темним не лише візуально, а й на психоемоційному рівні. Скажімо, якщо скеля чи ліс були страшними, де часто блукали люди, то народ оминав ці території і виражав свій страх крізь призму барви. Дослідники вважають, що ключем до розуміння семантики темного й світлого

(відповідно чорного й білого) є поняття зору, а прототипне вживання цих слів зв'язане не з предметами, а з середовищем [3, с. 249].

Зелений колір символізує природу, молодість, красу, радість, плодючість, ствердження життя. Однак має він і протилежний бік та виражає депресію, інертність, байдужість, смерть [8, с. 89]. О. Потєбня вважав, що *зелена* барва своїм корінням тісно переплетена зі світлом та вогнем [5, с. 28]. На Бойківщині зафіксовано такі оніми: *Зелене, Зелені, Зелена Сигла, Зелений Потік*. У виявлених мікротопонімах семантика *зеленого* кольору засвідчує насамперед красу, життєрадість, позитив.

Досліджувана територія представила поодинокі назви в основі із *золотим* кольором: *Золота Гора, Золотий Потік*. *Золото* (відповідно й золота барва) – символ краси й любові, позитивної енергії [5, с. 31]. Цей колір також асоційований із сонцем, чимось світлим, безтурботним, багатим, святим, а в народній уяві ще й із житом, пшеницею, тобто хлібом, що загалом теж зводиться до поняття багатства [8, с. 96–97]. *Золота* барва символізує благородність, високий дух, натхнення, духовне пізнання. Це підтверджує й виявлена назва, де *золотий* колір вжитий у духовному розумінні: “На ті горі стояв колись монастир, а зараз церква. Но і до того монастиря приходило дуже багато народу. Він був на дуже зручному місці, при дорозі. Раз у ньому ночував і князь Данило Галицький, коли повертався із угрів, бо якраз тогди напали татари. Місце було безпечне. Монастир не був золотий, а укритий гонтами. Від того, що на ті горі був монастир, назвали гору *Золота*, бо то була головна гора” [4, с. 120]. Тут розкрито значення *золотого* як чогось головного, вагомого, духовного. Інколи *золотий* колір вжитий для підкреслення іншої домінанти, наприклад, *чорного* кольору. Так, за народними переказами, *золоте* здатне якісно відтінити *чорне*. Йдеться про те, що Довбуш заховав золото, і “вночі того золото світиться, а керниця при тому світлі стає чорною. Від того й назва пішла – Чорна керниця” [4, с. 102].

Червоний колір за частотністю вживання в мікротопоніміконі Бойківщини займає досить активні позиції: *Червона Калюжа, Червона Полянка, Червона Сигла, Черлене, Черлений Потік*. Цю барву відбито в номінуванні як гідро-, так і орооб'єктів. Відомо, що *червоний* виражає позитивні якості його носія. У мікротопонімах *червона* барва об'єкта асоційована здебільшого із залишками руди. Однак не завжди було так, і мотив назви міг бути дещо іншим, скажімо, образний чи колись реальний колір крові, адже слово *червоний* виражає одне зі значень – “колір крові та його близькі відтінки” [9, с. 296]. Власне це прослідковуємо в онімі *Кровавий Потік*. “За переказами, в село нападали татари. Одного разу вони влаштували таку різню, що вода була в ньому, як кров” [4, с. 91].

Кольори *сірий* й *синій* швидше за все є винятком, аніж частотним явищем у мікротопонімії. *Сіра Кичера* – від кольору гори, яка вкрита лісом. Можливо, гора отримала назву й через її непримітність, бо, як відомо, *сірий* асоційований з невиразністю. *Синій Потік* народ тлумачить так: “Літом при заході сонця, це місце має синій колір” [10, с. 153]. У фольклорі, переважно пісенному, апелюючи *вода* супроводжує епітет *синя*, що виражає насамперед забарвлення. Як бачимо, при створенні назв-кольоративів активно працювала фантазія й трепетна душа народу.

Найменування географічних об'єктів аналогічного зразка відомі на інших слов'янських теренах. Так, дослідниця російського топонімікону О. Березович зауважує, що серед кольорової палітри російської топонімії домінують чорні, червоні й білі назви, але практично не виявлені, наприклад, голубі й сірі, цілковито пасивні жовті, сині й зелені [1, с. 72]. Якщо врахувати спільнослов'янське тло виникнення топонімів, то на території Карпат проглядаємо практично ідентичну ситуацію. Однак *зелений* колір все-таки займає пріоритетні місця. Це, мабуть, пов'язано з надзвичайно розвинутою флорою досліджуваної місцевості, а також ширшою креативною здатністю українського народу. Сказане підтверджують і відомості з інших куточків України, де *зелена* барва активно формує мікротопонімікон: *Зелена, Зелене, Зелене Багно, Зелений, Зелений Провулок* [7, с. 303].

Отже, вербалізатори кольору реалізовані в природній та образній палітрі мікротопонімів. З'ясовано, що в мікротопонімах найчастіше піддано символічному трактуванню ті кольори, які здатні до мінливості, варіювання своїх відтінків, а однотонність і невиразність барви зменшує можливість вживати кольороназви з кількома асоціативними значеннями. Оніми з символічним навантаженням виражають духовний світ народу, а реальне забарвлення чи відтінок об'єктів збільшує арсенал мікротопонімів. Сукупність досліджуваних найменувань яскраво відтворює внутрішній світ, глибину почуттів людини і є своєрідним засобом її світовідчуття та світосприймання. “Віддаючи належне зору в сприйманні кольору, – зазначила О. Сербенська, – сьогодні акцентують “почуття” кольору, справжнім творцем колірних вражень вважаючи людський мозок, а здатність бачити кольори – талантом” [6, с. 131].

ЛІТЕРАТУРА

1. Березович Е. Л. Язык и традиционная культура: Этнолингвистические исследования / Е. Л. Березович. – М. : Индрик, 2007. – 600 с.
2. Борисенко Н. М. Народнопестична символіка у колористиці роману В. Шевчука “Три листки...” (особливості назв) / Н. М. Борисенко // Мова та стиль українського фольклору : зб. наук. праць. – К. : ІЗМН, 1996. – С. 140–150.
3. Вежбицкая А. Обозначения цвета и универсалии зрительного восприятия / А. Вежбицкая // Язык. Культура. Познание. – М. : Русские словари, 1996. – С. 231–291.
4. Писана керниця : Топонімічні легенди та перекази українців Карпат / [збір. і впоряд. В. Сокіл]. – Львів : Ін-т народознавства НАН України, 1994. – 206 с.
5. Потебня А. А. О некоторых символах в славянской народной поэзии / А. А. Потебня [сост., подг. текстов, ст. и коммент. А. Л. Топоркова] // Символ и миф в народной культуре. – М. : Лабиринт, 2000. – 480 с.
6. Сербенська О. Кольороназви у прозі Івана Франка / О. Сербенська // Мовний світ Івана Франка. Статті, роздуми, матеріали : Монографія. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 327 с.
7. Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель : У 2-ох томах / [упоряд. Г. Л. Аркушин]. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006 – Т. I. – 408 с.
8. Словник символів культури України / [за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренко]. – К. : “Міленіум”, 2002. – 260 с.
9. Словник української мови : В 11-ти т. / [ред. С. І. Головашук]. – Т. XI. – К : Наук. думка, 1980. – 700 с.
10. Топоніміка Турківщини / [упоряд. П. Зборовський]. – Львів : Камула, 2004. – 258 с.
11. Malec M. Słownik etymologiczny nazw geograficznych Polski / M. Malec. – Warszawa : Wyd-wo Naukowe PWN, 2003. – 290 s.

Nataliya Sokil

Colour verbalizers in microtoponyms of Bojkivshchyna

The colour in microtoponyms is considered to express human psycho-emotional behaviour in the onym-creating process. A wide range of colours in the microtoponymicon under consideration is represented. Colour adjectives are primarily used in a symbolic form that reveals the artistict thinking of the Bojkos.

Key words: verbalizer, colour name, microtoponym.

Інна Довбня

СУЧАСНІ ОНІМНІ МАРКЕРИ ФРАНЦУЗЬКОМОВНОГО, АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО Й УКРАЇНСЬКОМОВНОГО ПРОСТОРУ ЯК НАСЛІДОК МОВНО-КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто топонімі символи французького, англійського та українського мовних просторів, їхні функції, роль на локальному та міжнародному рівнях. Здійснено класифікацію конотованих географічних назв, проведено порівняльний аналіз символізації топонімів у трьох мовах.

Ключові слова: простір, топонім, онімний знак, символ культури, конотовані географічні назви.

Репрезентація простору й окремих його частин за допомогою одиниць такої категорії онімів, як географічні назви (топоніми), здійснюється передусім за допомогою такого механізму, як символізація певних звукосполук, тобто набуття ними не просто знакової, а особливо конотованої ролі. Чим вагоміший онім (зокрема, топонім) для носіїв певної мови, чим більшу за обсягом історико-культурну інформацію він містить, тим більшої символізації зазнає, перетворюючись зі звичайного мовного знака на знак культури, ключове слово, символ.

Проблема ключових для тієї або тієї культури слів досить активно досліджувана в сучасній лінгвістиці як України, так і інших країн. В українському мовознавстві слід передусім відзначити праці Т. П. Вільчинської [2], І. О. Голубовської [3; 4; 5], В. В. Жайворонка [6; 7], Т. В. Радзівської [8], Н. В. Слухай [9], О. С. Снітко [10], Г. М. Яворської [13] та ін., у зарубіжній лінгвістиці – публікації А. Вежбицької [1], Ю. С. Степанова [11], А. Д. Шмельова [12] тощо. Однак під час дослідження ключових слів (мовних символів) культури дослідники, як відомо, звертають увагу передусім на загальні назви (апелятиви), приділяючи власним іменам (онімам) помітно меншу увагу.